

Merima Jašarević, asistentica
Nastavnički fakultet Mostar

Vrhunac ljudske evolucije – globalizacija?!

UDK 316.42

Sažetak

Nastajanje svjetskog društva, konvergacija i integrisanje svijeta, globalna ekonomija, projekat dominacije Zapada, tehničko-tehnološka revolucija, fragmentacija, hibridizacija kulture, sve dublji socijalni jaz, neke su od općepoznatih karakteristika definiranja globalizacije. Globalizacija je sociokulturni i tehničko-tehnološki fenomen, izazvan smjenom proizvodnih djelatnosti u čisto potrošnu, stavljanjem akcenta na uslužne djelatnosti, sve veće robne potražnje potpomognute progresivnim mass-medijskim strategijama; to je stavljanje akcenta na masovnu kulturu kojom se hrane stada konzumenata formi, a ne sadržaja; individualne utrke na borbama za status putem sve većeg bogaćenja za vlastitu svrhu i za vlastitu egzistenciju. Globalizacija je izvor cyber-svijetova potpomognut tehničkim napretkom, ekonomskim bogatstvom koje može dovesti do potpune pojedinačne alijenacije od društva, zajednice; izvor je zadovoljenja irealnih potreba, nastanka frustracija, strahova... Čovjek kao da nikad nije bio bliže svom kraju koji bi mogao biti izazvan pretjeranim iskorištavanjem prirodnih resursa, zagađenjem okoline. Bliži li nam se ekološka katastrofa? Da li je ovo zaista kraj istorije, ali i čovjeka? Koliko je globalizacija olakšavajuća za čovjeka; šta to ona, zapravo, nudi? Da bi nam donekle bilo jasnije, svoj rad je koncipiran kao jedno motrište na globalizaciju kroz prizmu politike i kulture. Ali u potpunom definiranju globalizacije, bilo bi najbolje ne zaboraviti i ostale komponente u njenom poimanju, kao što su ekonomske, ekološke, ili psihološke oblasti.

Ključne riječi: globalizacija, hiperglobalisti, skeptici, hibridizacija, mekdonaldizacija, ljudska prava, neoliberalizam,

glokalizacija, globalna ekonomija, transnacionalne organizacije, identiteti.

Stojite na stanici u svom susjedstvu, čekate tramvaj pored lica koji su vam možda prvi susjedi. Ne poznajete ih, a možda i ne želite, ali naslonjeni uz plakat veoma, veoma poznatog lica, kako vama, tako i drugima. Madonna – ikona stila, sposobnosti, karizme; smiješite se, znate da je lav u horoskopu, da ima troje djece, da je jako fina, i da se „fura“ na kabalu (i vi biste isto, ali...). Jutros, dok ste išli na posao, stavili ste dvije kapljice parfema koji koristi baš ona – tako ste sretni, osjećate se dobro u svojoj koži, jer, kako ona kaže, samo veoma sposobni i uspješni mirišu tako očaravajuće.

Idete dalje, mrštite se, jer upravo teta iz tramvaja ima istu torbu kao vi, mislite: ode toliki novac uzalud, ali, opet, s druge strane, ipak to je „Gucci“, a „Gucci“ ne nosi svako. Razmišljate o kraju radnog dana, i o „Bennetonovim“ sniženjima, definitivno crveno-crveno je u modi, Madonnina najdraža boja.

Nekoliko nama bitnih činjeničnih stvari: većina ljudi danas više poznaje tamo neke druge sa televizora, plakata, likove, nego zapravo stvarna bića koja se nalaze u njihovom okruženju; većina ljudi nosi iste „brendove“, posuti smo multimilionerskim tržišnim iluzijama po svim mjestima u našem daljem i užem okruženju; većina njih, zapravo nas, teži nečijim tuđim životima; većina ljudi ima izvrnut sistem vrijednosti; mnogo naših ljudi, zajedno s ostalima, rabi svima u svijetu poznate engleske riječi, sinonime za nešto njima jako bitno; većina slični onim drugima.

Šta se dešava?!

Pitali su se mnogi i još uvijek pitaju. Odgovori se, u principu, svode na jedno: promjene koje su se desile i još uvijek dešavaju u prirodi naše svakodnevne egzistencije, možemo nazvati *globalizacijom*.

Dok nastaje ovaj tekst, na Toshiba laptopu pratim najnovije vijesti, ujedno i pričam s prijateljicom koja je u Sarajevu. Niko, ama baš niko nije izuzetak od dodira globalizacije koja, pomoću tehnološkog napretka, pomaže da premostimo geografske granice, vrijeme, koja u datom momentu biva olakšavajuća okolnost za bolji čovjekov razvitak, možda. Dio smo „globalnog sela“, zahvaljujući supermodernoj elektronskoj komunikaciji. Dio smo homogenizacije kulture.

Globalizacija – jedan svijet, svjetsko društvo, „mnoštvo bez jedinstva“, gdje se koriste svakojaka sredstva za ostvarenja jedinog značajnog cilja – vlastitog bogatstva. (Beck)¹

Nastajanje svjetskog društva, konvergencija i integracija svijeta, globalna ekonomija, projekat dominacije Zapada, fragmentacija, dublji socijalni jaz – neki su od, manje-više, poznatijih stavova u definiranju globalizacije. Zasuti smo proizvodima koji su zametnuli nacionalnu industriju, koji koriste sirovine iz najudaljenijih dijelova svijeta, koji se prodaju ne samo na domaćem tržištu, već u svakom kutku planete. Umjesto lokalne, kaže Marx, nacionalne izolovanosti i samodovoljnosti, nastaje međusobna komunikacija u svim pravcima, nastaje univerzalna međuzavisnost nacija (prema Pečujiću, 2005).² Uz to, možemo se složiti s Parsonsom da globalizacija predstavlja univerzalne pokretačke sile modernog društva. Ili, pak, možemo, uz Robertsonovu pomoć, reći da ovo danas jeste stvaranje kulture međuovisnosti – od objektivne ekonomske i tehnološke ka subjektivnoj povezanosti, svijesti o zajedničkoj sudbini. David Held i Anthony McGrew kažu da smo svjedoci oblikovanja hibridnih kultura uz pomoć transnacionalnih medijskih korporacija koje prodiru u nacionalne kulture i pri tome mijenjaju poziciju modrne države. Idući dalje, možemo spomenuti i Alana Touraina, koji definira novu paradigmu (svijet danas), a koja podrazumijeva polemike oko identiteta i supkulturalnosti koju nameće globalizacija. Held (prema Pečujiću, 2005)³ u definiranju globalizacije piše o tri stajališta vezano za ovu temu. To su:

Hiperglobalisti: globalizacija – nužno događanje; nezadržive ekonomske sile – transnacionalni finansijski kapital, korporacije i svjetski ekonomski arbitar (MMF – međunarodni monetarni fond; engl. IMF- International Monetary Fond – zadužena za nadzor globalnog finansijskog sistema nadziranjem kamatnih stopa i bilansi plaćanja, kao i za pružanje tehničke i finansijske pomoći) pretvaraju nacionalne ekonomije u lokalne jedinice. Zatim, zagovaranja stajališta o smrti nacionalne države. Vlade ne osjećaju odgovornost prema građanima, prema nadnacionalnim organizacijama; kraj nacionalne kulture i identiteta.

1 http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=14814

2 Miroslav Pečujić (2005): Globalizacija: Dva lica svijeta, Gutenbergova Galaksija, Zg.

3 Isto

Skeptici: ekonomska globalizacija, mit; svijet danas manje integrisan; više se dijeli, nego što se integriše. Imamo tri centra: evropski, pacifičko-azijski i američki. Divovske transnacionalne korporacije samo su kreature nacionalnih ekonomija. Kreatori globalizacije su države. Zapadni projekat, stvaranje nezavisnih država; nema međuzavisnosti. Umjesto integracije, podsticaj fundamentalizmu i agresivnom nacionalizmu.

Transformacionisti: globalizacija, historijski neizbježan tok; globalizaciju promatraju kao centralnu pokretačku silu koja preoblikuje svijet. Ona nije predodređena, može voditi integraciji, ali i fragmentaciji, saradnji ili konfliktima, univerzalizaciji ili partikularizmu.

Manfred B. Steger govori o nesaglasnosti autora oko definiranja pojma globalizacije – govoreći da neki koriste globalizaciju kako bi definirali određeno društveno stanje, dok drugi globalizaciju definiraju kao društveni proces. Steger globalizaciju gleda kao niz društvenih procesa koji transformiraju trenutno društveno stanje u globalnost; kretanje ka većoj međuovisnosti i integraciji. Također, ne postoji znanstvena saglasnost o tome koji društveni procesi čine srž globalnosti/globalizacije. Neke od njih autor nabroja, a to su: stvaranje, umnožavanje, širenje, potezanje, intenziviranje, ubrzavanje i individualna svjesnost o globalizaciji. Između ostalog, Manfred napominje da je globalizacija neujednačen proces, različito djelovanje na različitim dijelovima svijeta, da bi, u konačnici, rekao: „Globalizacija je multidimenzionalan skup društvenih procesa koji stvaraju, umnožavaju, proširuju i pojačavaju međuovisnost i razmjenu širom svijeta dok, istovremeno, kod ljudi njeguju sve veću svijest o sve dubljim vezama između lokalnog i udaljenog" (2005:9).⁴ Ono što se mora napomenuti dok se istržuje globalizacija je to da se ona ne bi trebala posmatrati samo kroz jedan način gledanja; globalizacija utječe na sve segmente društva, zapravo gledajući kroz prizme većine njih, bio bi pravilan odnos ka izučavanju te pojave. Imamo mogućnost posmatranja globalizacije kroz ekonomsku, političku, ekološku, ili kulturnu prizmu. Ekološka, kulturološka i društvena (a da ne spominjemo psihologijsku) pomalo je zanemarena u odnosu na ekonomsku prizmu, ali u novije vrijeme i njima se ustupa mjesta. Različita stajališta o globalizaciji neki autori,

4 Manfred B. (2005): Globalizacija, Šahinpašić, Sarajevo.

poput Helda i McGrewa (prema Antun Šundalić, 2002)⁵ finaliziraju na dvije osnove: stajalište za i stajalište protiv globalizacije (tzv. globalisti i antiglobalisti). Karakteristike njihovih stajališta se razlikuju prema šest tačaka: kad je u pitanju sam koncept razmatranja šta bi to globalizacija bila, globalisti tvrde da je globalizacija oblikovanje svijeta u ekstenzivnim i intenzivnim tokovima koji premašuju geografske granice, dok antiglobalisti misle da je u pitanju internacionalizacija i regionalizacija. Kad smo kod pitanja ko je zapravo nositelj moći, antiglobalisti tvrde da su to i dalje nacionalne države i da je posrijedi „intergovernmentalism“, a s druge strane globalisti smatraju da moć u rukama nacionalne države polako odumire i da raste multilateralizam. Kad je u pitanju posmatranje globalizacije kroz prizmu kulture, tu globalisti ukazuju na pojavu globalne popularne kulture, odumiranje čvrstog političkog autoriteta i pojavu hibridizacije u kulturi. Antiglobalisti pak vide uskrsnuće nacionalizma i nacionalnog identiteta; također vide i stvaranje novog imperijalizma uz pomoć regionalizacije i triadizacije (EU, Amerika, Azija) u sklopu stajališta o ekonomiji, dok globalisti govore o globalno informacijskom kapitalizmu, transnacionalnoj ekonomiji i novoj globalnoj podjeli rada. Kad je u pitanju nejednakost, antiglobalisti smatraju da je rastuća podjela Sjever-Jug i nepomirljivi sukobi interesa, dok – suprotno njima – postoji viđenje rastuće nejednakosti unutar i među društvima, ali i smrt stare hijerarhije. I zadnja, šesta, tačka koja se tiče razmatranja svjetskog poretka: globalisti zagovaraju multilateralnu globalnu vladu, globalno civilno društvo, globalnu politiku i kozmopolitizam; a antiglobalisti se, pošto postoje sukobi među državama, zalažu za međunarodno društvo država i politički komunitarizam.

Globalizacija se kao ideja odnosi na „smanjivanje“ svijeta, ali i na jačanje svijesti o svijetu kao cjelini; to ne znači integriranog u formi funkcionalističkog promišljanja. I zbog toga, ponavljamo, na globalizaciju treba gledati interdisciplinarno kroz, kako daje primjer R. Robertson (prema F. Turek, 1999)⁶ prizmu međunarodnih odnosa. Jačanje svijesti o svijetu kao cjelini po spomenutom autoru trajalo je kroz nekoliko stoljeća, da bi žarište bavljenja globalizacijom i raspravama o njoj išle unazad nekoliko

5 http://htcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=30852

6 Franjo Turek (1999): Globalizacija i globalna sigurnost, Interland, Varaždin.

godina, tek. Također, može se ustvrditi da je globalizacija jedna od posljedica razvoja nauke, tehnologije, ekonomije i demokratije.

Trebalo bi zastati na momenat i naglasiti da globalizacija nije nastala jučer. Ona ima svoju istoriju i razvitak. Novina je da se, zahvaljujući nekim autorima u zadnjih nekoliko godina, o njoj raspravlja. Utopijska privlačnost „društva izobilja“ jedan je od glavnih razloga što socijalno radikalne antiglobalistiške ideje, pokreti i inicijative nisu ostvarili neki značajniji preokret u svijetu. Zapravo, antiglobalisti se pojavljuju kao alternativne grupe u sferi civilnog društva, ostaju izvan institucijskih okvira društvene i političke moći.

Kulturna i politička prizma globalizacije

Kultura (najjednostavnije): sve što ljudi proizvode ili čine; ukupan način života ljudi. Koliko imamo sociologa, toliko imamo i definicija kulture. Da ne bismo išli u daljnja razmatranja, finalizirat ćemo početnu rečenicu; reći ćemo, kultura predstavlja integrirane oblike ljudskog znanja, vjerovanja i ponašanja; čine je umjetnost, jezik, običaji, tradicija, dakle ukupan način života ljudi. Kulturu kroz prizmu globalizacije čine jačanje i širenje kulturnih tokova širom planete kroz simboličku gradnju koja predstavlja jezik, muzika i tome slično. Možemo reći i to da, kroz globalizaciju, bivamo svjedoci ekspanzije uzajamnih kulturnih mreža, uspona sve ujednačajnije popularne kulture sa Zapada, nazvane, Ritzerovim riječima, sasvim jednostavno, *mekdonaldizacija*. (Osim što je to asocijacija na nisku hranljivu vrijednost kojom se ubija sve više današnje ljudske populacije, to bi predstavljalo i nametanje jednoobraznih standarda koji guše ljudsku kreativnost i koji dehumaniziraju društvene odnose.) Slično tome, politički teoretičar, B. Berber, iz ugla pesimističnih hiperglobalizatora današnji svijet naziva simbolično – „McWorld“, koji je zapravo proizvod površne američke popularne kulture, stvarane u pedesetim i šezdesetim godinama prošlog stoljeća, vođene ekspanzionističkim komercijalnim interesima.

O tome kakvi smo i kakvi ćemo postati danas, kroz svoja umjetnička djela predstavio je u prošlom stoljeću avangardni umjetnik Andy Warhol, kroz famozno, sada već Haralambasovim riječima hiperdiferencirano djelo *Cambel juhe*, koja je bila nagovještaj „instant“ života; kao i Edward Kienholz, govoreći kroz svoje instalacije koje analiziram preko Marxa i njegove tvrdnje o

savremenom čovjeku koji živi otuđenim životom u Frommovom „zdravom društvu”.

Jedan od političkih otpora na takvu vrstu života, Berber vidi u vidu "džihada" koji radi na odbacivanju homogenizacije kulture od strane Zapada. Ali koliko, zapravo, to jeste dosljedno? Sama slika Bin Laden, s američkim dizajneranim satom na ruci ispred pećine koja je simbol tradicijskog ustroja kulture i pogleda na svijet je zapravo anahrona slika globalizacije. Taj apsurd teoretičari su nazvali *hibridizacija* koja predstavlja miješanje različitih kulturnih formi i stilova omogućenom globalnom ekonomskom kulturnom razmjenom. Poenta je dakle, bili mi za ili protiv globalizacije, da smo njen dio, ona nas dotiče i njeni smo u svakom pogledu.

Kroz vlastite televizijske prijemnike, I-podove, raznovrsne tehničko-tehnološke stvari, svaki čovjek na ovom svijetu ima mogućnost odlučiti kada i gdje će konzumirati određene kulturne proizvode. Javni kulturni događaji gdje se ljudi pojavljuju da bi konzumirali određene proizvode postaju manje bitni. Time se nagriža razlika između autentične i neautentične kulture. Pojavu ovakvih karakteristika Haralambos naziva *hiperracionalizacijom*. Zbog šarene lepeze stilova koje nudi današnja kultura, misli se da dolazi do inkorporiranja visokih kulturnih oblika u oblike koji prije nisu bili od nekog ugleda. Primjer tome jeste korištenje klasične muzike u svrhe reklamnih kampanja, ili, navedimo konkretniji primjer, korištenje imena Picasso u automobilske industriji. Današnje je društvo zasićeno medijima, koji su itekako moćni. Svjedoci smo stvaranja od strane kompjuterske tehnologizacije virtualnih stvarnosti koje, u velikom zamahu, zamjenjuju realne životne stvarnosti. Velika životna zadovoljstva okreću se kupnji, gdje je naglasak na stilu u odnosu na sadržaj. Određeni proizvodi koji iza sebe imaju izvrsnu medijsku propagandu postaju posebno popularni, prizivajući privlačan životni stil uz zanemarivanje stvarnih vrijednosti, a da ne spominjemo koliko su oni, zapravo, potrebni čovjeku ili korisni. Razvija se brendovska/dizajnerska ideologija. Površina je ono što je bitno, a ne dubina. „Površina i stil, ono kako stvari izgledaju, zaigranost i duhovnost, prevladavaju na štetu sadržaja, supstance i značenja. Kao rezultat, oslabljuju svojstva poput umjetničke vrijednosti, integriteta, ozbiljnosti, autentičnosti, realizma, intelektualne dubine i čvrstih pripovijesti“ (Strinati

1995, cit. prema Haralambosu 2002:919).⁷ Film je danas, na primjer, uglavnom uspješan ako je vizuelno privlačan, koprodikcijski jak, bez obzira na poentu ili sadržaj, da ne spominjemo kvalitetu glume. Pitanje egzistencije duha i pitanje šta je sama istina, otvara nam skroz druge rasprave; globalizacijska kultura, na prvi pogled, pomaže čovjekovom napretku, dok suštinski zadire u srž čovjekovog bića. Čovjek je društveno biće, reče davno Aristotel; čovjek stvara; čovjek ima potrebe. Zbog prezasićenosti informacijama i mogućnosti izbora, čovjek bježi u asocijativnost, zatvara se u sebe, zadovoljava irealne potrebe, stvara svijet iluzija. Zapravo, uloga medija u svemu tome jeste da oni stvaraju programe koji su, ni manje ni više, tržište trača, žarišta senzacionalizma i otkrivanja "identiteta" i potreba ljudi, misli Steger. Također, spominje medijske analitičare koji su globalno tržište okarakterisali kao stvaranje oligopolije. Američka djeca u dobi od 12 godina pogledaju 20.000 reklama godišnje! Vijesti i obrazovni programi su se sveli na površne zabavne programe, kao što su, recimo, brojne informativne tv-emisije, koje koriste senzacionalističke načine za zadobijanje što veće gledanosti. Kad smo kod spominjanja širenja vrijednosti zapadnjačkog života, spomenimo F. Fukuyamu, koji pozdravlja širenje angloameričkih vrijednosti i životnih stilova, izjednačavajući amerikanizaciju svijeta sa širenjem demokratije, ljudskih prava i slobodnih tržišta. Također, Robertson odbacuje tezu o kulturnoj homogenizaciji; umjesto toga, govori o *glokalizaciji*, kompleksnoj interakciji globalnog i lokalnog, koju karakterizira kulturno pozajmljivanje.

Held i McGrew tvrde da oblikovanje hibridnih kultura od strane transnacionalnih medijskih korporacija utječu na nacionalne kulture, pri čemu se mijenja kulturna pozicija moderne države.

Uzimajući u obzir teze o globalizaciji, koristeći jednu vrsu klišeja da je sve veća međuovisnost na ekonomskom, sigurnosnom, kulturnom i političkom planu reducirala autonomiju i suverenost nacionalne države, narušila temelje njene legitimnosti i ozbiljno nagrizla s njom povezane forme kolektivne identifikacije. Globalna kultura, nadnacionalni i podnacionalni identiteti, prema nekim mišljenjima, zamjenjuju nacionalne identitete i nacionalnu kulturu. Samo premještanje lojalnosti

⁷ Michael Haralambos/Martin Holborn (2002): Sociologija, Teme i perspektive, Golden marketing, Zg.

nacija na podnacionalne i nadnacionalne organizacije, čini da su nacionalni identiteti postali nesigurni, fragmentirani i hibridni. Na pitanje nestanka moderne države, hiperglobalisti nude odgovore kako je globalna ekonomija ključna u nagrivanju nacionalne države, pa samim tim i identiteta, ako idemo floskulom da bez države nema nacije. Teritorijalne podjele su sve manje relevantne, tako da su države sve manje sposobne da utvrde pravac društvenog života unutar svojih granica. Grupa skeptika se ne slaže s takvim stajalištima, govoreći da centralnu ulogu politike, zapravo, vide u oslobađanju snaga globalizacije, posebno kroz uspješnu mobilizaciju političke moći. Skeptici inzistiraju na trajnoj važnosti konvencionalnih političkih jedinica u formi modernih nacionalnih država. Sreger smatra da trebamo imati na umu da su ekonomske forme zaista pokrenute političkim odlukama, ali u posebnim ekonomskim kontekstima; treba znati da politički aspekti globalizacije, zajedno s ekonomskim dešavanjima, tvore jednu uzajamnu vezu. Autor uzima ekonomska dešavanja poput liberalizacije i deregularizacije trgovine, koja je državama značajno ograničila resurs političkih opcija, posebno na globalnom Jugu; postalo je puno lakše da kapital izbjegne oporezivanje. Slabljenje nacionalne države kao cjeline i prenos državne moći na regionalne i lokalne vlade i razne nadnacionalne institucije, ne znači i da je nacionalna država postala nemoćna, pasivna posmatračica djelovanja globalnih snaga. Još uvijek u oblastima poput obrazovanja, infrastrukture, ili kretanja stanovništva, vlade nacionalnih država imaju zadnju riječ. Steger također spominje i pojavljivanje značajnog broja inicijativa i prekograničnih veza na pokrajinskom i općinskom nivou (razne pokrajine u Kanadi imaju vlastite trgovinske i finansijske strategije); razvijaju se međunarodne saradnje snažnih mreža gradova, kao što je Svjetsko udruženje vodećih metropola (World Association of Major Metropolies), rješavanje zajedničkih lokalnih pitanja i problema preko državnih granica. Gradovi kao što su Tokio i New York pokušavaju imati bližu uvezanost jednih s drugima nego s vlastitom državom. Nastaje širenje multilateralne organizacije i sporazuma. Demokratska struktura globalnog rukovođenja zasnovana je na zapadnim kozmopolitskim idealima, međunarodnim pravnim uređenjima i mrežama. Neki, kao što su Beck, Hobsbawm, Castells smatraju da upravo te nadnacionalne organizacije, multinacionalne korporacije i transnacionalni sustavi komunikacija „zbacuju“ nacionalnu državu i nacionalne

identitete sa scene. „Autonomiju nacionalne države ne dovodi u pitanje samo meta-moć aktera svjetskog gospodarstva, već i meta-moć globalnog civilnog društva. Ona počiva na osiguravanju ljudskih prava u suprotnosti s nacionalnodržavnom prividnom samorazumljivosti, prema kojoj države u svom prostoru vlasti mogu postupati kako ih volja (...). Ako se u okviru gospodarstva osnova suverenosti država priznatih međunarodnim pravom, oduzimanjem prava na „ne“ relativizira i onemogućava, ta se nezavisnost nacionalne države blokira normativnom, pravnom i političkom anticipacijom nekog stanja „svjetskog građanstva“. Zahtjev za poštivanjem ljudskih prava, ne dopušta samo nevladinim organizacijama, već i skupini država angažiranih na razini građana svijeta da, prekoračujući granice, utječu na autoritet i legitimaciju unutar drugih država. Drugim riječima: utjecajni prostor kooperativnih kozmopolitskih država enormno raste" (Beck 2004:102).⁸ Dakle, u pitanju je sljedeće: režim ljudskih prava, zajedno s nevladinim organizacijama, miješa se u unutarnju politiku drugih država, te pri tome mogu mijenjati strukturu vlasti. A naročito to uspijeva kad se kroz ljudska prava ohrabruju i ovlaštuju interne, svjetskograđanski orijentirane skupine koje pružaju otpor, kaže Beck, ili kad se politika ljudskih prava povezuje s vojnim ili ekonomskim sankcijama. Tad se dešava da „unutarnje stvari“ država postanu svačijom stvari. Dakle, kroz politike, možemo to tako nazvati (iako Beck to zove režimom) ljudskih prava, odlazi se od nacionalne države u kozmopolitsku. "Na mjesto načela koje vrijedi u nacionalnodržavnoj, prvoj moderni: međunarodno pravo gazi pravo čovjeka, stupa u svojim posljedicama nepromišljeno svetskograđansko-načelo druge moderne:pravo čovjeka gazi međunarodno pravo. To znači: u slučaju sukoba ostvaruje se svetskograđansko pravo jedne osobe protiv suverenosti nacionalne države utemeljene međunarodnim pravom.“ (Beck 2004:104)⁹ Ukida se unutarnja i vanjska politika pojedinih (nacionalnih) država, a uvode pravila vanjske politike iznutra i unutarnje politike izvana od strane bogatih, „dobrih“, u politiku siromašnih, „loših“ – ironično kazano, oslanjajući se na Becka. Pravno obavezno društvo pojedinaca-građana svijeta (kozmpolitsko društvo), dugoročno svoj tempo ubrzava tamo gdje se u nacionalnom prostoru

8 Ulrich Beck (2004): Moć protiv moći u doba globalizacije, Školska knjiga, Zg.

9 Ulrich Beck (2004): Moć protiv moći u doba globalizacije, Školska knjiga, Zagreb

obavezno, sa sigurnošću, radi na ostvarivanju i poštivanju ljudskih prava, pomoću instrumenata kontrole i promatranja od strane neovisnih stručnjaka i nevladinih organizacija, gdje se, ako postoji otpor kod pojedinih država, ide i protiv toga (kao primjer toga, mislim da možemo navesti odnos Amerike prema Iraku, naglasivši da takav vid politike, pomoću koje, putem instrumentalizacije sprovođenja globalnih ljudskih prava koja se koriste za vlastitu nacionalnu misiju, predstavlja nepravu kozmopolitizam; za primjer pravog kozmopolitizma Beck spominje Evropsku uniju, rekavši za nju da je realna utopija); tamo gdje se uspjelo organizirati aktiviste za ljudska prava unutar zemlje i izvan nje, u mreže koje prekoračuju granice nacija, koje, zapravo, postaju sve više umrežene u unutarnje i vanjske javnosti, državne institucije. Biće da „gorivo“ globalizacije, možemo reći, jeste svjetska/ globalna ekonomija (koja diktira sva dešavanja), sprovođenje globalnih ljudskih prava i neoliberalizam. Oni nacionalne države, s jedne strane, tvrdi Beck čine protočnima za tokove kapitala, kao i za tokove proizvodnje i potrošnje, a s druge strane za sprovedbu režima ljudskih prava. "Ta nova mješavina humanitarne nesebičnosti i imperijalne logike moći priprema se razvojnim tokovima koje se može nazvati globalizacijskim krugovima: gospodarska, kulturna i moralna globalizacija zajedničkim djelovanjem pojačavaju raspad nacionalnodržavnih institucija, koje opet mogu dovesti do teških ljudskih tragedija i ratova-kao što je devedesetih godina prošlog stoljeća bio slušaj u Somaliji, Zapadnoj Africi, Jugoslaviji, Albaniji, i u dijelovima bivšeg Sovjetskog Saveza" (Beck 2004:107)¹⁰. Napominjući da se sve to dešava pred očima javnosti, u okviru percepcije „globalne odgovornosti“, zajedno s mogućim izbijanjem haosa i nasilja raste i mogućnost „humanog interveniranja“. Čini mi se da, zapravo, ti razvojni tokovi globalizacije koriste ljudska prava tako što ih u stvarnosti krše, ponašajući se kao da ih ostvaruju; ostvarujući vlastite interese (koji su nošeni voljom za još većim ostvarenjem moći/kapitala) pod izlikom zaštite država od opasnosti drugih; ostvarivanje mira pomoću rata, preplitanjem vojnih intervencija s civilnim društvom, sve u „odbranu“ demokratskog, svjetskog i građanskog poretka.

Beck također tvrdi da između provedbe ljudskih prava postoji niz paralela s neoliberalizmom. "I jedan i drugi funkcioniraju prema modelu proroštva koje ispunjava samo sebe

¹⁰ Isto

utoliko što i jedan i drugi pomažu u rođenju jednoga novog poretka moći i legitimiteta" (Beck 2004:106).¹¹ Većina autora s kojim sam se susrela, spominju period hladnog rata, kad je neoliberalizam postao ne samo utjecajan nego i odlučujući faktor u svjetskoj politici. Neoliberalizam, s političke tačke gledišta, polazi s idejom da će kao realna ekonomska politika otvoriti mogućnost ukidanja globalne hijerarhije moći i podjele rada. Osim toga, on pretendira da će na cijelom svijetu provesti politiku pravedne podjele. "Neoliberalizam se, dakle, etabilirao kao kvazisvjetska stranka koja nameće svoj utjecaj unutar najrazličitijih nacionalnih stranaka i političkih arena, ali pri tome tvrdi da ne zastupa i ne brani interese gospodarstva, već globalne vrijednosti. Realna utopija glasi: s vladavinom neoliberalnog režima polazi za rukom oslobođenje milijuna ljudi diljem svijeta iz okova siromaštva, jer se stvaraju situacije u kojima svi dobivaju, a ne dinamika u kojoj dobitnici dobivaju sve. Ali, uvjerljivost neoliberalnog režima vezana je za njegov uspjeh, a nestaje s njegovim neuspjehom" (Beck 2004:117).¹² Utjecaj neoliberalizma, s jedne strane, proizvodi nacionalne otpore i proturječnosti dok, s druge, kao globalna politika ukidanja granica otvara, možda, tvrdi već spomenuti autor, prostor za kozmopolitsko razdoblje. Sadržaje ili odnose koji ne pogoduju neoliberalizmu-on ih isključuje, kao što su nacionalizacija osnovne industrije, pravno favoriziranje domaćeg gospodarstva, zakoni o „dopuštenom“ stranom udjelu kapitala, itd. Zanimljivo je da samorazumljiva isključivost nacionalnog dobiva jedan specifičan dualizam, a u prilog tome koristit ćemo Beckov primjer. Kina, koja je pokušala da smanji, ili čak prekine veze sa svjetskim sistemom, pretvorila se u svoju suprotnost. Kinesko socijalističko tržišno gospodarstvo bilo je, prije svega, usmjereno na otvaranje i sudjelovanje u globalnim ispreplitanjima i institucijama. "Politikom koja vlada svijetom nije postale ekskluzija, nego inkluzija u globalne tokove (kapitala, informacije i komunikacije, znanja, tehnologije, turizma, ali time i migracije i kriminaliteta, itd). Autarkična država pripada prošlosti" (Beck '04:118).¹³

Moć neoliberalizma počiva na ekonomskom i moralnom izopćenju cijelih država i njihovih naroda. Akteri svjetskog gospodarstva države i nacionalna društva koriste za razne

11 Isto

12 Isto

13 Isto

varijante; ili ih hvale, jer su „povoljne za investicije“, ili ih isključuju iz kruga priznatih zemalja, jer su im iscrpljeni resursi ili, jednostavno, zato što ne sudjeluju u njihovom „humanom interveniranju“. U svakom slučaju, naglasila bih da je ekonomska politika svjetskih aktera ideja vodilja u svemu, bilo da je to sprovođenje ljudskih prava ili nečega trećeg. To se naziva, u blažoj varijanti, humana nesebičnost: ja, vlasnik, diktiram ekonomsku politiku, imam moć, ulažem u tvoju zemlju (izrabljujem je), dok ti besplatno širim ideju demokratije, ljudskih prava i slobode. Još treba napomenuti da doseg i snaga neoliberalizma jeste da mu je forma globalna, dok su mu izvršni organi nacionalna država kao lokalna pojavnost. Računajući s tim da će neke države imati otpor prema neoliberalizmu, propagira se „policy mix“. To je jedna vrsta reformskih ciljeva neoliberalizma koja je univerzalno primjenjiva. Političke se reforme moraju orijentirati prema ekonomskim ciljevima: niska inflacija, uravnotežen proračun, smanjenje trgovinskih prepreka i deviznih kontrola, itd. Neoliberalizam primarno predvođen ekonomskim idejama se, međutim, ne zadržava samo u vrhovima svjetskih menadžmenta, organizacija kao što je Svjetski monetarni fond; on kao ideologija uranja i u političke stranke, vlade i parlamente. To se, ponajprije, vidi po tome što su nastale suprotnosti između političkih stranaka u cijelom svijetu u pogledu ključnih pitanja politike koja se bavi ekonomskim pitanjima, tržištem rada, obrazovanjem i socijalnom državom. Sklair tvrdi (prema Becku, 2004:120) da se neoliberalizam realizira kao globalna reformna politika kojoj je glavni cilj kapital, a ne rad.

Zaključak

Globalizacija je svjesni proces koji je duboko ukorijenjen u socijalne borbe i u društvene procese. Globalizacija nije samo mehanizam umreženosti čitavog svijeta. Ona utječe na izvor identiteta, na način mišljenja, na to kako se ophodimo s ljudima; utječe na cjelokupan pojedinačni život. Možemo reći da je, s jedne strane, globalizacija projekat dominacije Zapada, amerikanizacije svijeta; konvergacija i integracija svijeta, globalna ekonomija, kozmopolitska kultura a, s druge, fragmentacija, dublji socijalni jaz između svjetova. Početak globalizacije se kod nekih autora

vezuje s drevnim univerzalnim imperijama, a neki spominju pad Berlinskog zida. Bilo kako bilo, globazacija je tu i ima svoje posljedice. Jedna od njih jesu finansijske nestabilnosti u regijama koje se otvaraju za svjetsko tržište, koje nameće ekonomsko svjetsko društvo; automatizacija i novi pojavni oblici „porasta nezaposlenosti“ u zemljama poput Njemačke, Francuske, Holandije, Japana, Švedske (prema M. Pečujiću 2005)¹⁴, samim tim raste nejednakost i siromaštvo unutar društava i među njima, iz čega, tvrdi Beck, nastaju mnogostruki politički i socijalni konflikti, neuspjesi i rizici; porezi koje bi trebale plaćati transnacionalne ekonomske organizacije sve su manji, zbog njihove sve veće mobilnosti. Samim tim, teritorijalne vlade imaju teškoće u ostvarivanju svog poreznog prava, a kao posljedica toga povećavaju se teškoće nacionalnog i globalnog finansiranja opće dobrobiti. Posvuda izbijaju posljedice suprotnosti između slobode i kapitalizma, demokratije i tržišta.

Jedna od većih posljedica jeste mogućnost nastanka ekološke katastrofe. Činjenica je da rekordnom brzinom isisavamo prirodne resurse iskorištavanjem šuma, plodnog tla, crpljenjem fosilnih goriva, te polahko uništavamo ozonski omotač, mijenjamo klimu, a dokaz toga je nenormalno podizanje temperatura, što proizvodi kao direktnu posljedicu topljenje leda s Antartika, zatim pojavu kiselih kiša, poplava, uragana, zemljotresa. Sve se čini za mjesto broj jedan na ljestvici prestiža, pomaknuli smo potrošnju iznad normale, a resursi nam bivaju sve manji i manji. Korporacije djeluju prema jednom cilju: kako ostvariti maksimum profita? Kako da čovjek ostane pri zdravom razumu, kad miris parfema, marka auta, rad od šesnaest sati dnevno bez reguliranih socijalnih usluga, velikih klimatiziranih šoping-centara, svijetlećih reklama, mobitela, spektakularnih emisija o tome kako postati najtraženiji neženja – kako od svega toga izvući bolji kraj? Sramotno je da neko dijete, koje radi u fabrici u Tajvanu, proizvodi televizore za upotrebu nekog drugog djeteta u SAD-u, gdje troškovi proizvodnje iznose čitavih 4,5\$, dok prodaja tog istog televizora u Americi košta 45\$; sramotno je da je tajvansko dijete jeftina radna snaga koja gradi status američkom djetetu.

Mislim da globalizacija nosi abnormalne društvene poremećaje. Globalizacija robnu potražnju servira i kao izvor identiteta. Kroz informatičko-medijsku revoluciju, prema nekim

14 Miroslav Pečujić (2005): Globalizacija: dva lica svijeta, Gutenbergova Galaksija, Bg.

teoretičarima, doći će do kraja nacionalne kulture. Nacionalna kultura je dubok emotivan doživljaj koji se zamjenjuje globalnom kulturom, koja je mlada, vještačka i kojoj, po Haningtonu (prema M. Pečujić, 2005) nedostaju vitalni sastojci: zajedničko historijsko iskustvo, doživljaj vremenskog kontinuiteta, zajedničko osjećanje globalnog jedinstva solidarnosti. Između ostalog, internet koji djeluje unutar „babilonske kule“ kao izvor komunikacije nudi prvenstveno engleski jezik koji je postao jezik opće pismenosti. Globalizacija, po Pečujiću, otvara dva različita pravca koja odnose između civilizacija mogu zadobiti: postoji šansa za međusobno ukrštavanje, obogaćivanje, ili međusobno uništenje, rat. Svjedoci smo velikih promjena koje izazivaju strahove, frustracije kad, zapravo, nastaje nova realnost koja otvara plodno tlo za kulturne konflikte, s jedne strane, dok, s druge, omogućuje proces „oživljavanja religije“. „Oživljavanje religije širom svijeta reakcija je protiv ledenog egoizma, izraz je dubokog stremljenja vrijednostima solidarnosti i međusobnog pomaganja (...). Vjerske zajednice odgovor su na široke potrebe koje državna birokratija i tržište ostavljaju nezadovoljenim. Religija nije opijum, nego vitamin za oslabljeni duhovni organizam ... Muslimani se masovno okreću islamu kao izvoru nade, identiteta i moći internacionalne solidarnosti islamskih država, drugačijeg načina života, jednoj vrsti vjerske socijalne države u okviru sekundarne države” (S. Huntington, 1993, prema M. Pečujić, 2005:141).¹⁵ Dakle, u globalizacijskim tokovima jača individualnost, što izaziva određenu vrstu nedostatka kolektivne svijesti, pa iz tog razloga nastaje jedna vrsta religijskog ekstremizma, naravno, pored masovnog konzumerizma.

U međusobnoj ovisnosti jednih od drugih, u savršenom svijetu „jednih i jednakih“, stojimo pred vratima iza kojih, bojim se, nema više ničega. Problemi poput otopljanja leda s Antartika trebaju biti riješeni, što prije. Mislim da nam nije dobra strategija u definiranju problema, govoriti da smo „svi odgovorni“ i da „svi trebamo djelovati“. Bilo bi dobro, a to i Beck govori, tačno definirati ko je taj koji treba raditi na rješavanju problema, postaviti prioritete malo drukčije nego do sada, možda ići ka jednoj vrsti invertiranja procesa globalizacije.

15 Isto

Literatura:

1. Beck, Ulrich (2004): *Moć protiv moći u doba globalizacije*, „Školska knjiga“, Zagreb.
2. Giddens, Anthony (1998): *Sociologija*, „Cid“, Podgorica.
3. Haralambos, Michael/ Holborn, Martin (2002): *Sociologija, teme i perspektive*, „Golden marketing“, Zagreb.
4. Pečujčić, Miroslav (2005): *Globalizacija: dva lica svijeta*, „Gutenbergova Galaksija“, 2005, Beograd.
5. Steger, B. Manfred (2005): *Globalizacija*, „Šahinpašić“, Sarajevo.

Izvori s Interneta:

1. www.diskrepancija.org
2. www.hrcaj.srce.hr/
3. www.wikipedia.org

Izvori iz mass medija:

1. Emisija: *Na rubu znanosti*, HRT2, 16.06.08, 14:30h
2. Emisija: *Drugi format*, HRT1, 15.04.08, 23:30h
3. Vijesti na Drugom, HRT2, 24.06.08, 23:30h